

VALDAS PRUSKUS

Vilniaus pedagoginis universitetas

XX A. PRADŽIOS KATALIKIŠKOJO MODERNIZMO ATGARSIAI LIETUVOJE

The Repercussions of Catholic Modernism in Lithuania
(Early 20th century)

SUMMARY

As the article points out, at the beginning of the 20th century the Lithuanian Catholic clergy accepted reservedly the ideas of Catholic modernism, and they did not have traces in the life of the Church and society. This was conditioned by two factors.

First, many patriotic Lithuanian priests (S. Šultė, A. Jakštas, J. Matulaitis and others) who sympathised with the modernists, did not have a strong philosophical base. They were only inquisitive, it was only one of their objects of interest, and they felt a duty to present it to society. This determined the superficiality and shallowness of the presentation of modernism, which was a broad movement concerning many subjects and proposing many reforms.

Second, Lithuanians were interested only in those aspects of modernism related to the realia of local Church and social life. Because of strong polonisation and the entrenchment of Poles in the Church, Lithuanians were interested foremost in the strengthening of the priests' social role and the democratization of Church life propagated by modernism. Theological topics and the reconstruction of the liturgy were of far less interest.

The essential distinction of modernism spread in Lithuania is the support of a secular creative intelligentsia which was imposed by tolerance and the idea of personal responsibility in faith declared by modernism. Secular intellectuals clustered around Protestant printing (Pasiuntinys and Biržų kalendorius) and were mostly interested in it. At that time, Protestants were far freer and openly asked questions which were considered taboo. Their attitudes impacted on young Catholic priests as well. They were imposed by the requirement of the modernists to seek understandable and accessible forms to impart the essential content of the Christian faith to their contemporaries. This stimulated the protection of lithuanicity in churches and to separate usable language from barbarism, to democratize Church life, trying to attract lay people alienated from the Church.

Young Lithuanian Catholic priests who liked modernism looked more warily at the reform of Church life. In time, one of them retained sympathies for modernism and especially its social attitudes (S. Šultė), others were alienated from modernism and even took up opposing conservative positions (A. Jakštas).

RAKTAŽODŽIAI: katalikiškasis modernizmas, katalikybė, Katalikų bažnyčia, religingumas, tikėjimas, reforma.

KEY WORDS: modernism, Catholicism, the Catholic Church, religiousness, faith, reform.

IVADAS

20 a. pradžios katalikiškasis modernizmas – jau kiek primirštas reiškiny. Tačiau savo laiku jis gerokai išjudino Katalikų bažnyčią. Šios pakraipos katalikų intelektualų (A. Luazi, 1869–1943, R. Muris, 1870–1944, E. Le Rua, 1870–1954, S. Minokis, 1869–1943, ir kt.) istorinis kritinis Biblijos ir dogmų tyrimas, raginimas demokratizuoti bažnytinį gyvenimą, liturgijos pertvarką susilaukė nevienareikšmio vertinimo. Nors popiežius Pijus X modernizmą pasmerkė (1907), tačiau jo idėjoms pritarė dalis dvasininkų įvairiose Vakarų Europos šalyse.

Ilgainiui kai kurioms modernistų skelbtoms nuostatoms pritarė ir Vatikanas... Simpatizavę modernizmui katalikų intelektualai ieškojo jame, viena vertus, atsakymų į gyvenamojo meto keliamus iššūkius Bažnyčiai, kita vertus, bandė juo pasiremti ginant užimtas teorines

ir socialines pozicijas didėjančios visuotinės sekuliarizacijos akivaizdoje. Katalikų bažnyčios poziciją modernizmo atžvilgiu atskirose šalyse didžia dalimi nulėmė ne tik konkrečios istorinės ir socialinės veikimo aplinkybės, bet ir intelektualinio potencialo, pajėgus jo idėjas absorbuoti ir suaktualinti buvimas.

Neliko abejingi modernizmo idėjoms ir to meto lietuviai. Jo percepcijos Lietuvoje savitumas tas, kad jei Vakarų Europos šalyse modernizmu domėjosi daugiausia dvasininkija, tai čia jis susilaukė ir pasauliečių inteligentų susidomėjimo.

Straipsnio tikslas – atskleisti, kaip modernizmo idėjos buvo priimtos Lietuvoje, kokie jo aspektai imponavo katalikų intelektualams ir pasauliečiams inteligentams ir kaip tai siejosi su bažnytinio ir visuomeninio gyvenimo realijomis.

1. KATALIKIŠKOJO MODERNIZMO IŠTAKOS

Popiežiaus Leono XIII enciklika *Reverentissimum* ir jos šūkis „Išeikite iš zakristijos“ paskatino katalikus svarstyti klausimus, kurie ligtol laikyti popiežiaus prerogatyva. Šie svarstymai kilo, viena vertus, iš teisėto noro suprantamai, prieinama kalba ir forma, atsižvelgiant į kintančios visuomenės poreikius, tradicijas ir pamaldumo praktikas perteikti amžininkams esminį krikščioniškojo tikėjimo turinį, kita vertus, siekti pokalbio su moderniaisiais mokslais (sociologija, ekonomika, archeologija, biologija) ir pažiūromis. Taip įveikti prarają, kuri XIX amžiuje buvo atsivėrusi

tarp Bažnyčios ir modernaus pasaulio, tarp teologijos ir mokslo.

Reikėjo suvokti, įvertinti ir akumuluoti naujų mokslų pasiekimus ir idėjas. Juolab, kad daugelis jų pasirodė Bažnyčiai visai priimtinos ir galėjo būti panaudotos. Taip pat ir stiprinant krikščioniškąją socialinę mintį.

Atskirų asmenų pastangos apie 1900 m. tapo gan plačiu katalikiškojo modernizmo sąjūdžiu. Šio sąjūdžio veikėjai A. Luazy (Loisy), D. Tairelas (Tairrell), S. Minokis (Minoky) ir kt. suprato, kad negalima katalikybės pozicijų stiprinti senaisiais ortodoksiais būdais

arba tik racionaliais spekuliatyviniais atomistiniais argumentais, ignoruojant naujas sparčiai plintančias sociologines (minėtas anksčiau) ir filosofines (intuityvizmą /A. Bergsonas/ ir neokantizmą), nesiremiant pozityvistiniais mokslo metodais. Remdamiesi šiais metodais, modernistai tyrinėjo Šventąjį Raštą, Bažnyčios ir dogmų istoriją. Jie pripažino, kad pasaulyje religingumas silpnėja, bet manė, kad menksta oficialusis, o ne asmeninis žmogaus tikėjimas. Būtent pastarojo išsaugojimas ir ugdyimas turėtų būti didžiausias Bažnyčios rūpestis. Kartu jie gan realiai įvertino sunkumus, su kuriais susidūrė tikėjimas tuometiniame pasaulyje ir ragino būti pasiruošus tuos jo iššūkius priimti, o ne juos ignoruoti.

E. Le Rua (1870–1954) aiškino, kad gamtos ir visuomenės raidą lemia pirmą kartą gyvenimo tėkmė, kad vystydamosis pasaulis tampa dvasingesnis, kad gyvenimo istorija yra minties koncentracijos istorija. Vadinas, turi keistis ir krikščionybės institucijos. Ir pirmiausia Bažnyčia kaip žemiškoji organizacija, turinti rasti adekvačias jos optimalaus funkcionavimo formas.

Religijos, Bažnyčios reformą modernistai laikė platesne visuomenės pertvarkymo programos dalimi. Šioje pertvarkoje Bažnyčiai ir katalikams skiriamas svarbus vaidmuo: jie turi tapti socialinių reformų kryptį ir jų vyksmą prižiūrinčia jėga, vertinančia reformos pasekmes krikščioniškųjų vertybių masteliu. Tad nenuostabu, kad R. Muris, pirmosios „*Democrazia Cristiana Italiana*“ pagrindėjas, siekęs naują demokratijos bei socializmo jėgas persmelkti katalikybės dvasia, rūpinosi ne tik tuo, kaip suakty-

vinti visuomeninį katalikų judėjimą, bet ir kaip suderinti jį su siekiu socialistiškai pertvarkyti visuomenę įgyvendinant reformas. (Keller 1979:121–115) S. Minokis ėjo dar toliau, propagavo krikščioniškojo socializmo, artimo meilės idėjas, pasemtas iš ankstyvosios krikščionybės šaltinių. Jis pritarė ekonominiams ir politiniams darbininkų reikalavimams, ragino atskirti Bažnyčią nuo valstybės, skatino švietimą ir mokslinius tyrinėjimus.

Ilgainiui susiformavo pagrindinės praktinės temos ir reformų siūlymai – Bažnyčios reforma demokratizacijos bei pasauliečių vaidmens didinimo linkme, geresnis kunigų ugdyimas (rengimas ne tik bažnytiniam, bet ir socialiniam veikimui), liturgijos reforma, Romos centralizmo ribojimas ir kt. Tiesa, atskirose šalyse akcentuoti skirtingi dalykai.

Pagrindinės Prancūzijos, Anglijos ir Italijos modernistų eksploatuotos temos (Vokietijos – ne taip veržliai) buvo šios: pirma, istorinis kritinis Biblijos ir dogmų tyrinėjimas; antra, pritarimas subjektyviai atsakomybei, pripažįstant sąžinės primatą; trečia, pastangos tikėjimą išgyventi priešingai scholastinės teologijos racionaliajam įrodinėjimui; ketvirta, Bažnyčios kaip bendrijos atnaujinimas, pabrėžiant paskirą bendruomenę bei jos sakramentinį gyvenimą, kurie lieka susiję su visuotine Bažnyčia per Bažnyčios tarnybą. (Vorgrimler 2003:356)

Trijų, ypač kritikuotų, pakraipų atstovų teigimu, religija gimstanti iš pašonės, todėl ji ir teologija iš tikrųjų yra neprieinamos intelektui kaip religiškai nereikšmingai funkcijai. Dievo apreiškimas reiškias visuminio religinio poreikio išsąmoninimą. Apreiškimo liudytojai

esą tik ryškiausi to poreikio *objektyvumotojai*, o tokioms objektyvacijoms išsigalėjus, atsiranda tradicija. Dogmos esančios tik simbolinės šių objektyvacijų, turinčių kisti kartu su priekin žengiančia kultūra, išraiškos.

Po griežtų Romos reakcijų į modernizaciją pažiūras (tokias kaip sąžinės ir spaudos laisvė) popiežius Pijus X (mirus 1914 m.) ir jo aplinkoje prieš modernistus veikusi grupė (*Pressuregroup*) išplėtojo smarkią kampaniją. 1907 m. pasirodė Pijaus X dekretas *Lamentabili Sane Exitu*, o vėliau enciklikos *Pascendi Dominici Gregis* ir *Doctoris Angelici*, kuriose modernizmas buvo įvardytas ir pasmerktas kaip *sistema*, žalinga religijai ir dorovei, nors tokiu niekada nebuvo. Tai bendrinė sąvoka, apibūdinanti itin skirtingas tendencijas bei pastangas, kilusias iš teisėto noro pateikti amžininkams esminį krikščioniškojo tikėjimo turinį laikmečio vaikams suprantama kalba ir forma. Paskelbus minėtą dekretą modernistai buvo persekiojami, įtraukiant jų raštus į *Draudžiamųjų knygų sąrašą*, atleidžiami iš tarnybos, ekskomunikuojami. Nuo Bažnyčios buvo atskirtas A. Luazi, kiti nuo Jos patys nutolo (D. Tairelas), tretį su Ja susitaikė (E. Hugelis, F. Funkas) (Keller 1979:273). 1910 m. visiems Bažnyčios tarnautojams buvo įvesta privaloma *antimodernizmo priesaika*, ją duodavo iki 1967 m. (XX a. dešimtajame dešimtmetyje pakeista vadinamąja ištikimybės priesaika).

Kovai su modernistais 1909 m. Vatikane, integristai, kovoję su „modernizmo erezija“ buvo įsteigę tarptautinę organizaciją (*Sodalitium Pianum*), vadovaujamą prelado U. Benigni, organizacijos nariai šnipinėjo, įtarinėjo, ieškojo eretikų, įskundinėjo... Dažnai ši organizacija tapdavo patogiu įrankiu jos nariams suvedinėti sąskaitas su savo oponentais. Popiežius Benediktas XV mėgino padaryti intrigoms galą. Nepaisant to, ši organizacija turėjo įtakos iki Vatikano II Susirinkimo (1967). To vėl ėmėsi tradicionalistų sąjūdžio sluoksniai.

Reikia pastebėti, kad Bažnyčios griežtos oficialios priemonės nukreiptos prieš modernistus, įtariant juos įvairiais nusizengimais visai nereiškia, kad tarp jų buvo esminių prieštaravimų. Juk tiek oficialioji Bažnyčia, tiek modernistai siekė to paties tikslo – sustiprinti katalikybę, kad ji atitiktų šiuolaikinės kultūros ir visuomenės poreikius, ieškant optimaliausių būdų savo misijai – visuomenės evangelizacijai – įgyvendinti. Tačiau šio tikslo jie siekė skirtingais būdais ir priemonėmis. Kai kurie iš jų ilgainiui, ryškėjant tikėjimo sunkumams šiuolaikiniame pasaulyje, pasirodė priimtini ir oficialiajai Bažnyčiai. Tačiau tuo metu atviras modernizmo nuostatų palaikymas buvo gan rizikingas dalykas. Nepaisant to, joms simpatizavo nemaža dalis dvasininkijos įvairiose Europos šalyse. Nebuvo išimtis ir lietuviai.

2. MODERNIZMO PERCEPCIJA LIETUVOJE

Reikia pastebėti, kad modernizmas Lietuvoje nesulaukė tokio dėmesio kaip Vakarų Europos šalyse. Modernizmui

simpatizavo žmonės, kurie buvo su juo susipažinę ne tiesiogiai, bet per lenkų spaudą. Ir tuo metu, kaip jis jau buvo

popiežiaus Pijaus X enciklika pasmerkta. Būtent iš enciklikos *Pascendi Gregis* sužinotos ir esminės modernistų nuostatos. Modernistų veikalų Lietuvoje nebuvo išleista. Apie atskirų modernistų nuostatas sužinoma daugiausia iš jų knygų, išleistų svetur, pristatymų – anotacijų, kurios publikuotos katalikiškojoje spaudoje. (A. D. (Jakštas) 1909, Nr. 22, p. 198–199)

Bene pirmas rimtas modernistinis straipsnis buvo išspausdintas *Vienybėje* 1893 m., o vėliau perspausdintas *Apžvalgoje* – tai vieno iš svarbiausių JAV Katalikų bažnyčios vadovų arkivyskupo Ajrando kalba *Apie Bažnyčią ir amžius*. Kalboje konstatuojama, kad „Katalikų bažnyčia, neįstengė išlaikyti savo rankose amžių, jį padaryti krikščionišku /.../ jojo žygyje jam kelią rodyti /.../ amžius pralenkė ją.“ (Apžvalga 1894, Nr. 5, p. 38) Vyskupo teigimu, Bažnyčia privalanti laiminti švietimą, nebijoti demokratijos. Juk kiekvienas evangelijos puslapis ją skelbiąs. Svarbiausias dvasininkijos uždavinys – būti drauge su žmonėmis, išsikovoti visuomenės simpatiją ir paramą.*

Ajrando minčių lietuviai plačiau nekommentavo, bet joms iš esmės pritarė. Daugeliui jos tapo veiklos programa.

Svarbią vietą šioje programoje užėmė tautinės Bažnyčios idėja. Aukštoji katalikų dvasininkija, kurios branduolį sudarė lenkai, katalikybę tapatino su lenkybe. (Zielinski 1975:22–24) Iš kunigo reikalavo, kad pamaldos būtų laikomos tik lenkų kalba. Šitaip buvo siekiama tikinčiuosius lietuvius polonizuoti. Jau nieji lietuvių kunigai atvirai stoji už lietuviškos Bažnyčios autonomiškumą, atsiskyrimą nuo lenkų, parapijiečius pradėjo mokyti bažnytinių maldų lietuvių kalba. Tai sukėlė lenkų ir sulenkėjusių dvasininkų nepasitenkinimą. Dėl to neretai kildavo konfliktų tarp lietuvių ir lenkų. Kartais jie baigdavosi netgi muštynėmis bažnyčioje.

Nemažesnę nepasitenkinimą sukėlė ir jaunųjų lietuvių kunigų, simpatizavusių modernistams (A. Jakštas, J. Matulaitis, J. Staugaitis, S. Šultė), tolerantiška laikysena nuo Bažnyčios nutolusių žmonių, ypač inteligentų atžvilgiu. Tai žadino simpatiją, tačiau apginti tokią nuostatą buvo nelengva. Tarp vyresnio amžiaus kunigų vyravo neigiamas, karingas nu-

* XIX a. pabaigoje į JAV atvyko daug emigrantų iš viso pasaulio. Tarp jų daug išėivių iš Rusijos, Ukrainos ir kitų Rytų Europos šalių, kurie priklausė stačiatikių konfesijai. Atvykusieji stačiatikiai JAV savo vyskupo neturėjo. Jų dvasiniais reikalais rūpinosi katalikų vyskupai. Vienas jų ir buvo arkivyskupas Ajrlandas, kuris siekė atvykusiuosius lanksčiai integruoti į Katalikų bažnyčią, pripažįstant tautinėms mažumoms teisę turėti savas maldingumo raiškos formas. Toks demokratijos Bažnyčioje įgyvendinimo būdas, viena vertus, padėjo patraukti katalikybėn nemažai stačiatikių, kita vertus, kėlė ir nemažai problemų, grėsė Katalikų bažnyčios vientisumui ir integralumui, todėl susilaukė nevienareikšmio vertinimo. Atsižvelgiant į situacijos unikalumą – JAV emigrantų šalis, Vatikanas nuolaidžiai žiūrėjo į JAV katalikų vyskupų pastangas integruoti atvykusius tiek stačiatikius, tiek įvairių tautinių mažumų katalikus į bažnytinių gyvenimą, pripažįstant jiems teisę turėti savas maldingumo formas ir vartoti bažnyčioje gimtąją kalbą. Ilgainiui ši praktika gavo amerikozmo vardą. Amerikozmas itin simpatiškas atrodė lietuviams, kurių teises melstis lietuviškai varžė lenkų kunigai ir vietiniai sulenkėję dvasininkai.)

siteikimas ne tik bedievių, bet ir pasauliečių inteligentų indiferentų atžvilgiu. Tai iš dalies stiprino ir karingi ateistų, ypač J. Šliūpo antireliginiai straipsniai spaudoje ir leidžiami bei platinami ateistiniai raštai. Konservatyvios orientacijos dvasininkija kaltino pasaulietinius inteligentus tuo, kad jų bedievyستė galinti išnaikinti lietuvių katalikybę, kuri esanti „pamatu ir išlaikymu Lietuvos“.

Modernizmui simpatizavę kunigai, matydami inteligentijos gretų augimą, pasaulietinių inteligentų bedievyستės netoleravo, bet laikėsi pažiūros, kad vien pasmerkimo neužtenka. Pasaulietinių inteligentų jie nelaikė beviltiškais bedieviais. Bažnyčia neturinti jų atstumti. Savo ruožtu ir Bažnyčia, siekdama sustiprinti katalikybės poveikį inteligentijai, turinti keisti taktiką. Naują taktiką, išryškėjusią *Tėvynės sargo* puslapiuose, J. Ambrazevičius nusakė šitaip: „plėsti katalikybę, ne grasinimais, moraline prievarta, bet patraukti kitų simpatijas, užimponuoti katalikybės kilnumu, idealingumu.“ (Ambrazevičius 1938:239)

Todėl modernizmui simpatizavę dvasininkai kritikavo aklą dogmatizmą, primityvų, grubų religingumo skleidimą. Laikytasi pažiūros, kad gausiai leidžiama religinė literatūra, būdama lėkšto turinio, kompromituoja pačią Bažnyčią, atgraso tikinčiuosius. A. Jakštas, recenzuodamas P. Būčio knygą *Šv. Panelės apsireiškimas Lourde* (1909) rašė, kad „metas iš apologetikos išmesti pažiūrą į stebuklus kaip į gamtos dėsnių perkeitimą vienam kartui.“ (Jakštas, *Draugija*, 1910 Nr. 48, p. 433) Jis atvirai pasisakė prieš atsirandančias vis naujas „stebuklingas

vietas“, kurios neišlaiko kritiškumo kriterijų, neturi rimtesnio pagrindo. Jo manymu, „stiprinant tikėjimą, reikia, vengti viso to, kas gimdo abejones apie tikėjimo tiesas.“ (Jakštas, *Draugija*, 1910, Nr. 48, p. 434) Tokių šventų vietų gausėjimas tik stiprinąs visuomenėje kritines nuotaikas ir priešišumą Bažnyčiai.

Kartu manyta, kad katalikybės idealizmo skleidimas didžia dalimi priklausė nuo kunigo pasirengimo, jo autoriteto. O tam būtinas ir naujas santykis su tikinčiuoju – pagarbus, neižeidžiantis ir nežeminantis. Todėl nenuostabu, kad ypač negailėta kritikos kunigams lenkomanams, kurie „lietuvius valstiečius stato beveik ant vieno laipsnio su galvijais, vadina *chamais* ir vietoje gint sau pavestas aveles da padeda jas mielaširdingai draskyti.“ (Rykštė, *Tėvynės sargas*, 1898, Nr. 2, p. 8.)

Kilę daugiausia iš valstietijos, jie gerai suprato liaudies lūkesčius, nebuvo formalistai ortodoksai, pamoksluose pabrėžė demokratinius ankstyvosios krikščionybės aspektus, smerkė pernelyg glaudžius kunigų ryšius su dvarininkija. Nežinomas autorius apgailestauja, kad tūli kunigai „vos tik spėję poteries atskaityti ir atlaikyti Mišias, tojaus kariatose /.../ užia ant kazyrių ir pokylių į dvarus.“ (*Tėvynės sargas*, 1899, Nr. 12, p. 82)

Laikytasi nuomonės, kad pernelyg didelis dvasininkų suartėjimas su valdančiais gali pakenkti kunigų prestižui, jų įvaizdžiui visuomenėje. Todėl modernistinės pakraipos dvasininkai pasisakė prieš tokį suartėjimą, smerkė senosios, prolenkiškai nusi-teikusios kunigijos palaikomą tamsybiš-

kumą, kvietė valstiečius šviestis. Su tikinčiais bendrauti stengėsi nuoširdžiai, padėti ir šiltu žodžiu, ir patarimu, o esant būtinybei ir materialiai.

Modernistinių pažiūrų dvasininkų skelbtoms „naujanybėms“ priešinosi lenkai kunigai. Nesuprato „naujanybių“ ir dalis sulenkėjusių lietuvių kunigų. Ne laiku keliami tautiniai, ir ypač nematytas ligtol pernelyg demokratinis jaunųjų kunigų elgesys su tikinčiais, jų manymu, atnešias kraštui ir Bažnyčiai tik pražūtį.

Naudodamasi savo tarnybine padėtimi aukštoji prolenkiškai nusiteikusi dvasininkija smerkė „moderniųjų jaunųjų kunigų lietuviškumą“. (Merkelis 1934:107) Piktinosi ir konservatyviai nusiteikę eiliniai kunigai, kuriems atrodė įtartinos jaunųjų kunigų pastangos valyti vartojamą praktikoje kalbą nuo barbarizmų ir ypač – gražinti į Bažnyčią lietuvių kalbą. Modernistinės pakraipos kunigų pasisakymus už tai, kad bažnyčioje būtų vartojama lietuvių kalba, lietuviai mokomi maldų lietuviškai, kunigas Feliksas Meškis laikė „bedievišku dalyku“ ir pranašavo, kad „lietuvybė /.../* susilauksianti tokio pat likimo kaip ir amerikozimas, t.y. būsianti „Rymo iškeikta“. (Meszkis 1906:42)

Kuršėnų klebonas A. Eidimtas 1901 m. parašė Žemaičių vyskupui ištisą traktatą apie „modernųjų lietuviškumą žemaičių diecezijos kuniguose“. Autoriaus teigimu, tie, kurie iš lietuvių kalbos valo svetimžodžius, teršia bei gadina tikėjimo tiesas /.../ , o tie, kurie iš lietuvių kalbos šalina vadinamuosius barbarizmus, tikėjime daro tikrą vandalizmą.“ Pasisakydamas prieš kultūrinę – literatūrinę jaunųjų kunigų veiklą, jis teigė, kad tokia paslėpta forma jie siekia „išjudinti tikėjimą liaudyje“, sugriauti senųjų kunigų autoritetą ir padaryti lietuvių tautą „moderniųjų prieš tikėjimą klaidų grobiu“. (Merkelis 1934:109–112)

Tačiau iš tikrųjų jaunesni dvasininkai to visai nenorėjo. Jie tik puoselėjo viltį, kad, pasikeitus kalbai, turės pasikeisti ir „supratimai apie kunigiškas priedermes ir atžvilgio į žmones, supratimai apie vietą, kurią kunigas turi užimti tarpe savo dvasišku avelių“. (Ligeris, *Apžvalga*, 1895, Nr. 6, p. 42). Kunigas pirmiausia turįs uoliai atlikti savo pareigas, nesišalinti liaudies reikalų. Aiškindamas tikėjimo tiesas suprantama kalba, jis tik ugdydysiąs gilesnį, sąmoningą liaudies religingumą.

Reikia pastebėti, kad popiežius Pijus X 1906 m. dekretais pripažino teisę

* Bene didžiausią įtarimą kėlė J. Matulaitis, 1907 m. kartu su kunigu J. Godlevskiu Varšuvoje organizavęs socialinius kursus, kuriuose Rerum novarum dvasioje nagrinėti opiausi to meto socialiniai klausimai, kartu negailėta ir kritikos aukštiems Bažnyčios dignitoriams. 1909 m. tokie kursai buvo organizuoti ir Kaune. J. Matulaičio veikla konservatyviai nusiteikusiems lenkų dvasininkams kėlė įtarimų, ir jie įskundė jį Romos kurijai. Integristų, kovojusių su „modernizmo erezija“, nutarimu J. Matulaitis buvo įtrauktas į „juoduosius sąrašus“ kaip „vienas iš pavojingiausių modernistų pasaulyje“, nors iš tiesų tokiu nebuvo. (Pulat 1969.:190) Įdomu, kad į šį sąrašą buvo patekę ir būsimieji kardinolai belgas D. Mersje ir prancūzas A. Verdje. Įtraukimas į „juoduosius sąrašus“ nesutrukdė J. Matulaičiui gauti popiežiaus palaiminimą ir tapti Vilniaus vyskupu. Tai tik parodo, kad oficialioji Vatikano valdžia modernistų jo nelaikė. Tokiu jis iš esmės ir nebuvo.

pažinti tikėjimo tiesas gimtąja kalba ir ragino kunigus į tai atsižvelgti. Tačiau Lietuvoje, kur tradiciškai vyravo lenkų dvasininkija, tai daryti neskubėta. Todėl kiekvienas jaunųjų kunigų žingsnis, rodęs jų pastangas situaciją keisti, buvo uoliai stebimas.

Nepatiko ir jaunųjų kunigų kritinis požiūris į negeroves, esančias Bažnyčioje, ypač Jos vadovybės autokratinę valdymą, skiriant kunigus į parapijas, neatsižvelgus į jų tautinę sudėtį ir parapijiečių prašymus, kas ypač aktualu buvo Vilniaus vyskupijoje. Kėlė įtarimų ir jaunųjų kunigų palaikomos įvairios edukacinės ir ekonominės iniciatyvos kaime (švietimo draugijų, kooperatyvų ir kt. kūrimas). Manoma, kad tokia jų veikla tik skaldanti Bažnyčios vienybę.

Reikia pastebėti, kad jaunųjų patriotiškai nusiteikusių lietuvių kunigų veikloje juos baugino būtent tai, kas ir integristus – pernelyg didelis dėmesys negerovėms Bažnyčioje, kas neišvengiamai skaldo jos vienybę, ir naujų viešų institucijų kūrimas ir aktyvus dalyvavimas jų veikloje už Bažnyčios, kas kelia grėsmę kunigo supasaulėjimui. Tad nenuostabu, kad konservatyviai nusiteikusių dvasininkijos jie buvo apšaukiami „vedliais prie bedievybės ir atskilimo“.

Lenkų dvasininkija juos skundė vietinei bažnytinei vadovybei ir Romos kurijai. Tuo metu Vakarų Europos kraštuose ir ypač Lenkijoje, kilo stiprus antimodernistinis integristų sąjūdis. Netgi ta lietuvių katalikų bažnyčios veikėjų dalis, kuri iš emės modernizmo nepripažino, o siekė savio veikla greičiau švietišką, tautinių tikslų irgi buvo įtrauk-

ta į „juoduosius sąrašus“ (S. Šultė, J. Staugaitis, J. Matulaitis ir kt.).

Reikia pastebėti, kad jaunieji patriotiškai nusiteikę kunigai, simpatizavę modernizmui, nebuvo linkę kritiškai analizuoti ir savarankiškai vertinti modernizmo teorinių pagrindų. Pasitenkinama modernizmo nuostatų perpasakojimu.

Filosofinius modernizmo pagrindus ir jų plitimo pasekmes savo straipsniuose, skelbtuose *Draugijoje* atpasakoja S. Šultė (Šultė, *Draugija*, 1911, Nr. 58) ir A. Jakštas (Jakštas, *Draugija*, 1912, Nr. 66/67). Vertinimų stengiamasi išvengti, skaitytoją nukreipiant į minėtą popiežiaus encikliką, pasmerkusią modernizmą.

Bene pirmasis teorinius modernizmo principus išdėstė ir iš oficialiosios katalikybės pozicijų įvertino J. Skvireckas. Vadindamas modernizmą „ne kuo kitu kaip natūralistiška religijos ir gyvenimo filosofija“ (Skvireckas, *Draugija*, 1907, Nr. 11, p. 308), jis atkreipė dėmesį į tai, kad modernistai pernelyg nuvertino religijos racionalumo komponentą. Pasak modernistų, samprotavo J. Skvireckas, „tikėjimas turi savo būveinę žmogaus viduje esančiame jausme, kurs patsai pagimdytas yra tuo, kad žmoguje yra reikalingumas, troškimas šio-to dieviško.“ Tasai troškimas nepriklausęs „nuo tų dalykų, kuriuos išmano žmogaus sąžinė“, kadangi jis „slepiasi pasąžinyje ir visai nėra prieinamas protui“. Tokiu atveju „dogmatai“, modernistų nuomone, „negali būti vienodi visais laikais, nes jie, gimdami iš pasąžinės jausmo, turi plėtotis ir mainytis, išsiaiškinant kaskart pačiam jausmui arba atsirandant žmogui, gausiau apdovanotam tuo religiniu jaus-

mu“. (Skvireckas, *Draugija*, 1907, Nr. 11, p. 315) Vadinasi, jeigu nėra kitų Dievo įrodymų, išskyrus subjektyvią žmogaus patirtį, kuri individuali, nepastovi, tuomet teiginiai apie Dievo absoliutumą ir objektyvų egzistavimą tampa abejotini. Maža to, kyla mintis, kad religinės dogmos, bažnytinės institucijos tėra žmogaus sukurtas ir nuolat tobulintinas kultūros fenomenas. Dėl šių išvadų Popiežius Pijus X modernizmą ir vadina „pavojingiausiu mūsų amžiaus paklydimu“.

Demonstruodamas ištikimybę Romos kurijai, J. Skvireckas skuba pažymėti, kad „tarp Lietuvos katalikų modernistų paklydimų, enciklikoje pasmerktų, nėra“. (Skvireckas, *Draugija*, 1907, Nr. 11, p. 315)

Su šiuo teiginiu galima būtų ir sutikti, kadangi lietuvių kunigams iš tiesų mažai rūpėjo teoriniai modernizmo aspektai. Modernizmo nuostatuose jiems pirmiausia imponavo tai, kas atliepė vietos bažnytinio ir socialinio gyvenimo realijas ir poreikius. Šia prasme, vertinant objektyviai, savo veikla jie iš esmės tarnavo Bažnyčios pozicijų visuomenėje stiprinimui, o ne griovimui, kaip teigiama.

Nepaisant to, paieškų įtariamų simpatijomis modernizmui taip pat neatsisakyta. Tokios paieškos tuo metu vyko daugelyje Europos šalių ir ypač kaimyninėje Lenkijoje. Lietuviams taip pat reikėjo parodyti uolumą ir savikritiškumą. Todėl nenuostabu, kad *Šaltinyje* su apgailestavimu pripažįstama, kad „švento tėvo išpeiktų ir netikrų mokslų pasekėjų yra ir Lietuvoje“. (*Šaltinis*, 1907, Nr. 51, p. 812–813) Tačiau konkretūs

faktai, tuo labiau konkretūs asmenys neįvardijami. Tai rodo, kad didesnio išpūdžio ir tuo labiau realaus poveikio lietuvių dvasininkijos laikysenai modernizmas nepadarė.

Modernizmas kur kas priimtinesnis pasirodė to meto lietuvių kūrybinei inteligentijai. Nusivylę 1905–1907 m. revoliucijos pralaimėjimu, įbauginti caro valdžios represijų, dalis rašytojų ieško dvasinio nusiramino religijoje, stengdamiesi iš naujo atrasti primirštą tikėjimą. Juos traukia modernistų skelbta imanentinė religingumo samprata, tolerancija, dėmesys dvasinio gyvenimo problemoms. Literatūroje ir mene ima vyrėti simbolizmas, neoromantizmas. Mistiniai religiniai motyvai būdingi daugelio to meto lietuvių rašytojų (Vydūno, M. Pečkauskaitės, J. Lindės-Dobilo, F. Kiršos, I. Šeiniaus, J. Herbačiausko, V. Krėvės-Mickevičiaus) ir menininkų (M. K. Čiurlionio ir kt.) kūrybai.

Daugelis inteligentų, užuot viešai pasmerkę modernizmą ar bent jau nutylėję, ima jį atvirai ginti. 1912 m. pasirodo modernistinės pakraipos inteligentų leidėjų nuomone, „pažangus dvasios reikalams skirtas“ laikraštis *Naujoji srovė*, kuris turėjo tapti „tarsi atbalsis visa to, kas dedasi Vakarų Europoje“. Jo tikslas – nesileidžiant į scholastikos sofistika, teologijos tiesų aiškinimą, rūpintis „religinio jausmo gvildenimu“. (*Naujoji srovė*, 1912, Nr.1, p. 2–3). Taigi buvo aiškiai išsakyta orientacija į teologinius bei filosofinius svarstymus, kurie labiausiai ir rūpėjo inteligentijai. Tačiau didesnio visuomenės palaikymo ir paramos leidynei

nesulaukė. Išspausdinti tik du šio laikraščio numeriai. Katalikiška spauda gana atsargiai vertino pasauliečių iniciatyvas ir neskubėjo suteikti jiems tribūnos. Tai suprantama, turint omeny konfesinį šios literatūros pobūdį. Viena vertus, nenorėta rizikuoti būti apkaltinti nuolaidžiavimu ir toleravimu pažiūru, kurios nebuvo Bažnyčios visuotinai priimtos, kita vertus, pasauliečių gvildenti teologiniai ir filosofiniai klausimai katalikams neatrodė itin svarbūs, palyginti su bažnytinio bei socialinio gyvenimo realijomis. Todėl nenuostabu, kad pasauliečiai inteligentai katalikiškosios tribūnos negavo. Tačiau ją davė protestantai.

Tuo metu protestantai nebuvo didelė konfesija. Išskyrus M. Yčą, neturėjo ir gausesnį būrį iškilusių intelektualų. Tiesa protestantizmui simpatizavo ne tik karingieji ateistai (J. Šliūpas), bet ir liberalai bei indiferentai, pavyzdžiui, J. Jablonskis, P. Avižonis. Pastarasis su visa šeima netgi tapo kalvinais. Protestantai tuo metu leido du leidinius: *Biržų kalendorių* (1906–1928) ir *Pasiuntinį* (1911–1913). Pasauliečių inteligentų svarstyta problematika protestantams buvo artima*, todėl jiems buvo suteikta tribūna.

* Norint geriau suprasti protestantų poziciją, reikia turėti omeny vieną svarbią aplinkybę. Vienas pagrindinių klausimų skiriančių katalikus ir protestantus yra nuteisinimo doktrina. Laterano visuotinis bažnyčios susirinkimas, įvykęs 16 amžiuje, pripažino dvi galimas žmogaus nuteisinimo sąlygas: 1) Dievo malonė ir 2) geri paties žmogaus darbai, kuriais galima pelnyti išganymą. M. Liuteris ir jo sekėjai laikėsi pažiūros, kad nuteisinimas yra išimtinai Dievo malonės reikalas. Kitaip tariant, kas bus išganytas spręs Dievas, ir jokiais gerais darbais negalima užsitarnauti išganymo. Ši teologinė diskusija tarp katalikų ir protestantų tęsiasi iki mūsų dienų. Yra ženklų, kad protestantai linkę pripažinti, kad abi nuteisinimo sąlygos yra vienodai svarbios.

Tačiau aptariamam metu vyravusi nuostata, lėmė katalikų bei protestantų laikyseną Bažnytinio ir socialinio gyvenimo atžvilgiu. Vertindama gerų darbų svarbą žmogaus nuteisinimui Katalikų bažnyčia kreipia dėmesį į socialinį veikimą. Tuo tarpu protestantams kur kas labiau rūpi teologiniai klausimai, ir pirmiausia tikėjimo autentiškumas, kuris ir suteiktų viltį pelnyti Dievo malonę.

Daugelyje straipsnių, skelbtų minėtuose leidiniuose buvo gan aštriai pasisakoma prieš dvasinį primityvumą, grubias religinės propagandos formas.

Aštrėjant kovai už lietuviškumą Bažnyčioje, modernistinės pakraipos katalikų inteligentai kreipia dėmesį ir į nacionalinės formos religinio meno būtinumą. Kritikuodamas sulenkėjusios dvasininkijos nesirūpinimą bažnyčių meniniu apavidaliniu, I. Šlapelis rašė: „Lietuvoje bažnyčiose /.../ pilna vaizdų, tik jūjų nedaugelis gali didžiūotis meno vardu ir tas ne daugelis ne mūsų žemės, svetima sėkla, kuri neduos mums vaisių ateityje“. (Šlapelis, *Naujoji srovė*, 1912, Nr. 1, p. 10). Jo teigimu, religinis menas turi būti suprantamas liaudžiai, jis turi ugdyti masių estetinį skonį, žadinti socialinį jausmą. Tokio meno I. Šlapelis kaip tik ir pasigedo Lietuvos bažnyčiose.

Modernizmui simpatizavę inteligentai matė, kad mokslas ir švietimas teigiamai veikia žmonių materialinį ir dvasinį gyvenimą, plečia jų akiratį. Derpintis teigė, kad „juo ilgiau ir su geresniais išradimais žiūrime į pasaulį, tuo labiau aiškėja, kad jame mažesnės vietos lieka dvasioms ir paslaptims“. Religija, jo manymu, nėra išimtis „iš daiktų bėgio evo-

liucijos keliu“. Tiesa, religijos evoliucija, kur kas iš lengviau ir sunkiau eina /.../ kiekviena reforma čia įvyksta per didžiausią aplinkybių prievartą“. (Derpintis, *Naujoji srovė*, 1912, Nr.1, p. 5–6) Tačiau ji – neišvengiama.

Jiems imponavo Vakarų Europos modernistų skelbtos idėjos apie Bažnyčios reformą: stiprinti demokratiją bei pasauliečių vaidmenį ir reformuoti liturgiją.

Bene radikaliausiai Bažnyčios reformos klausimą tuo metu kėlė protestantai, ypač M. Kuprevičius, autorius garsaus atsišaukimo apie nebučiavimą kunigams rankų, pasirodžiusio 1911 m. *Biržų kalendoriuje*. Plataus atgarsio sulaukė ir jo straipsnis *Dėl R.- Katalikų bažnyčios reformos*. Šiame straipsnyje M. Kuprevičius, pasisakydamas prieš apeiginį formalizmą, reikalavo, kad „tikėjimo rūbai užimtų antrą vietą, o pirmoj vietoj, gerbiamoj vietoj, kad stovėtų branduolys arba pamatai tikėjimo“. (Kuprevičius, *Pasiuntinys*, 1912, Nr. 6, p. 171)

Autoriaus teigimu, „apeigas reikia sutvarkyti taip, kad jos ne skirstytų, o vienytų žmones.“ Jis neigė popiežiaus neklaidingumo dogmą, kvietė nevaikščioti išpažinties, reikalavo pripažinti katalikų kunigams teisę vesti. Celibato panaikinimas, jo manymu, atneštų didelę naudą – kunigų vaikai galėtų gerai išsimokslinti ir patarnauti visuomenei ir kultūrai.

Ypač karštai M. Kuprevičius gynė tolerancijos būtinumą praktiniuose tikėjimo dalykuose. Jo manymu, Bažnyčia neturėtų „susiremti su mokslu ir naujos galdynės žmonių dvasia, kuri taipogi pasiduoda visuotinos evoliucijos galiai“. Ji

neturėtų „spirti visų žmonių dvasios prie vienodo visų prisakymų išpažinimo ir pildymo“. (Kuprevičius, *Pasiuntinys*, 1912, Nr. 6, p. 173) Išpažintis nesanti vienintelė ir privaloma maldingumo forma. Visai nebūtina ją atlikti bažnyčioje. „Nori išpažinties – eik, nenori – tai tegul Bažnyčia suteikia kitionišką formą tos pačios apeigos“, – skelbė autorius, nors jokios konkrečios formos taip ir nepasiūlė.

M. Kuprevičiui pritarė ir Vydūnas. Paneigdamas išimtinę Bažnyčios teisę aiškinti religijos tiesas, Vydūnas teigė, kad kiekvienas žmogus turi teisę „visiškai stovėti savo kojomis tikybos dalykuose“: tikėjimas yra „žmogaus esybės dalykas“, tikėjimas „tik tai yra naudinga, ką pats pajutęs ir ištyręs esi“. (*Jaunimas*, 1911, Nr. 10, p. 6)

Taigi protestantai ir pasaulietiniai inteligentai, simpatizavę modernizmui, atvirai svarstė klausimus, kurie anksčiau buvo laikyti „neliečiamais“, klausimus, kurie jaudino ir jaunuosius katalikų kunigus. Neabejotina, kad protestantų pareikštos bažnytinio gyvenimo reformos išvalgos, jų demokratinis ir humanistinis kryptingumas darė poveikį ir katalikams. Jos negalėjo likti nepastebėtos ir neįvertintos. Tačiau protestantų reformų siūlymai katalikams atrodė pernelyg radikalūs. Jie laikėsi kur kas nuosaikesnių pažiūrų – tiek vertinant asmeninės patirties svarbą tikėjime, tiek ir ieškant naujų maldingumo formų.

B. Česnys, svarstydamas Vydūno požiūrį, į pirmą vietą iškeliantį asmenišką patirties tikėjime svarbą, atkreipia dėmesį į jo vienpusiškumą. Pasisakydamas prieš „Vydūno religijos susiaurinimą iki

naudingumo“, B. Česnys nurodo, kad bet kuri religija „surišta su amžinybės reikalais /.../ išmesk iš jos amžinybės klausimus – teliks sausas moralizavimas“ (Česnys, *Ateitis*, 1911, Nr. 10, p. 426). Šiuos amžinybės dalykus žmogus gali suvokti tik Dievo duotu protu, o ne jausmu. Tiesa, reikalingi jausmai, tačiau jie neturi lemiamos svarbos, o tik pagalbinių.

A. Jakštas atvirai pasisakė prieš M. Kuprevičiaus skelbtą dogmų reformos reikalavimą: „kalbėti apie dogmatų reformą reiškia tiek pat, ką skelbti reformą Newtono binomo, Pitagoro teoremos arba Archimendo principo“. (Jakštas, *Draugija*, 1912, Nr. 66/67, p. 197). Kas kita apeigos. Apeigose, bažnytinėje drausmėje, reformos leistinos. A. Jakštas pripažino galimumą ieškoti „naujų maldingumo formų“, bet čia pat pastebėjo, kad „joks vyskupas į pirmą planą apeigų nestato“, taigi esą „neverta brautis į atviras duris“. Juolab, kad konkrečių pasiūlymų protestantai nebuvo pateikę.

Modernizmui simpatizavę kunigai ir pasauliečiai inteligentai stengėsi suvokti situaciją, kurioje 20 a. pradžioje atsidūrė visuomenė ir Katalikų bažnyčia ir įvardyti spręstinas problemas.

Tačiau didesnės visuomenės paramos nesulaukė. Modernistinis sąjūdis Vakarų Europoje tuo metu jau buvo atslūgęs. Kunigų seminarijose buvo įvesta *antimodernistinė* priesaika. Be to, modernizmo sekėjai Lietuvoje nebuvo ryškios asmenybės, palikusios svarių darbų šioje srityje. Atrodo, kad ir modernizmo studijos jiems nedaug rūpėjo. Tai buvo tik viena iš juos dominusių sričių. Galima bū-

tų sutikti su J. Eretu, jog 20 a. pradžioje „su modernistų literatūra gerai susipažinusių žmonių Lietuvoje beveik nebuvo“. (Eretas 1935:155) Tiesa ir tai, kad vieni jų ir toliau išsaugojo simpatijas modernizmui, ypač jo socialinėms nuostatoms (S. Šultė), kiti, jaunystėje žavėjęsi modernizmu, ilgainiui nuo jo nutolo ir netgi užėmė jam priešiškas konservatyvias pozicijas (A. Jakštas).

Atrodo nėra didesnio pagrindo teigti, kad 20 a. pradžios modernistai būtų kiek reformavę katalikybę Lietuvoje. Tačiau jų pastangos nenuėjo veltui. Jie bandė apvalyti katalikybę nuo archaizmo, inertiškumo, vangumo reaguojant į gyvenamojo meto poreikius. Jų pastangos 19 a. pabaigoje siekiant išsivaduoti iš lenkų dvasininkijos globos, įvesti nacionalinę kalbą į Bažnyčią, šviesti lietuvius, 20 a. pradžioje išaugo į platesnio pobūdžio reikalavimus demokratizuoti bažnytinį gyvenimą, ieškoti naujų maldingumo formų, peržiūrėti apeigas, keisti požiūrį į dvasininkijos santykį su netikinčiais. Tai patraukė nutolusią nuo Bažnyčios kūrybinę inteligentiją, žadino jos katalikiškąsias aspiracijas. Propaguodami toleranciją, palaikydami demokratines bendruomenės gyvenimo tendencijas, 20 a. pradžios modernistai žadino gilesnį katalikybės socialinio vaidmens visuomenės gyvenime supratimą ir ruošė dirvą tarpukario metų – socialinės katalikybės raiškai Lietuvoje.

20 a. pradžios lietuvių jaunieji kunigai ir pasauliečiai inteligentai, simpatizavę modernizmui, kreipė dėmesį į realias svarstytinas bažnytinio gyvenimo problemas, kurios ligtol laikytos „nepa-

togiomis“ ir buvo nutylimos. Todėl ne-
nuostabu, kad reakcija buvo skirtinga.

Prolenkiškai orientuota konservatyvi
bažnytinė vadovybė, demonstruodama
ištikimybę Romos kurijai, jaunųjų kuni-
gų nepalaikė, tačiau ir nesiėmė griežtes-
nių sankcijų, nenorėdama eskaluoti situ-
acijos ir ryškinti problemas, nes tai bu-
vo neparanku ir pačiai vadovybei (tai
rodytų jos nesugebėjimą dirbti).

Platieji visuomenės sluoksniai ir ypač
inteligentija jiems simpatizavo, nes jų

pastangos vaduotis iš lenkų dvasininki-
jos globos, įtvirtinti nacionalinę kalbą
Bažnyčioje, demokratizuoti jos gyvenim-
ą didinant pasauliečių vaidmenį atiti-
ko tautos socialinę ir psichologinę nuo-
statą, – ekonomiškai sutvirtėti ir, išsiva-
davus iš svetimos galybės jungo, sukurti
nepriklausomą demokratinę valstybę.
Tai sudarė palankią dirvą krikščioniška-
jai socialinės minties sklaidai Lietuvoje,
nors tam sąlygos įvairiuose regionuose
buvo nevienodos.

3. IŠVADOS

1. XX a. pradžios katalikiškojo mo-
dernizmo idėjas lietuvių katalikų dvasi-
ninkija priėmė gana santūriai ir jos di-
desnio pėdsako Bažnyčios ir visuome-
nės gyvenime nepaliko. Tai lėmė dvi
aplinkybės. Pirma, kad daugelis simpa-
tizavusių modernistams patriotiškai nu-
siteikusių lietuvių kunigų nebuvo giliau
susipažinę su jo filosofiniais pagrindais,
buvo besidomintys smalsuoliai, kuriems
tai tik vienas iš jų domėjimosi objektų,
su kuriuo jie jautė pareigą supažindinti
visuomenę... Tai lėmė modernizmo, ku-
ris buvo platus judėjimas, lietus dauge-
lį temų ir pateikęs daug reformų, pri-
statymo paviršutiniškumą ir seklumą.
Antra, kad lietuviams buvo svarbu tik
tie modernizmo aspektai, kurie siejosi
su vietos bažnytinio ir socialinio gyve-
nimo realijomis. Esant stipriai poloniza-
cijai ir lenkų vyravimui Bažnyčioje, lie-
tuviams pirmiausia rūpėjo modernizmo
propaguotos bažnytinio gyvenimo de-
mokratizavimo ir kunigų socialinio
vaidmens stiprinimas, kur kas mažiau

domėtasi teologine tematika ir liturgijos
pertvarka.

2. Esminis modernizmo sklaidos Lie-
tuvoje savitumas tas, kad jį palaikė pa-
saulietinė kūrybinė inteligentija, kuriai
imponavo jo skelbiama tolerancija ir as-
meninės atsakomybės tikėjime idėja.

Daugiausia tuo domisi pasauliečiai
inteligentai, kuriuos vienija protestantų
leidiniai (*Pasiuntinys* ir *Biržų kalendorius*).
Protestantai tuo metu buvo žymiai lais-
vesni ir atvirai kėlė klausimus, kurie lig-
tol buvo laikomi „neliečiamais“. Jų dė-
stytos nuostatos darė poveikį ir jauniems
katalikų kunigams. Jiems imponavo mo-
dernistų reikalavimas ieškoti suprantamų
ir prieinamų formų perteikti amži-
ninkams esminį krikščioniškojo tikėjimo
turinį. Tai skatino ginti lietuviškumą
bažnyčiose, apvalyti vartojamą kalbą
nuo barbarizmo, demokratizuoti bažny-
tinį gyvenimą, siekiant patraukti ir nu-
tolusius nuo Bažnyčios pasauliečius.

3. Kur kas atsargiau lietuvių katali-
kų jaunieji kunigai, simpatizavę moder-

nizmui, vertino modernistų skelbtas ir vietinių protestantų tekstuose suaktualintas reformas liturgijos, apeigų ir nau-

jų maldingumo formų paieškos srityse. Jų pažiūros į bažnytinio gyvenimo reformą buvo gana nuosaikios.

Literatūra ir nuorodos

1. A.D. (Jakštas A.) Dla czego (A. Szecho knygos recenzija) // *Draugija*, 1909, Nr. 22, p. 198–199.
2. Juozas Ambrazevičius. *Ideologinių gupių santykiai Aušros ir Varpo gadynėje*. Kaunas, 1938.
3. Apžvalga, 1894, Nr. 5, p. 38
4. Bažnytinės žinios // *Šaltinis*, 1907, Nr. 51, p. 812–813
5. Česnys, B. Dėl p. Vydūno minčių *Jaunime* // *Ateitis*, 1911, Nr. 10, p. 426.
6. Derpintis. Religijos evoliucija // *Naujoji srovė*, 1912, Nr. 1, p. 5–6.
7. Juozas Eretas. *Katalikai ir mokslas*. Kaunas, 1935, p. 155.
8. Adomas Jakštas. Mūsų literatūra apie Lourđą // *Draugija*, 1910, Nr. 48, p. 433–445.
9. Adomas Jakštas. Šis tas apie modernizmą užrubežyje ir pas mus // *Draugija*, 1907, Nr. 11, p. 197.
10. Adomas Jakštas, Šis-tas apie modernizmą užrubežyje ir pas mus // *Draugija*, 1912, Nr. 66/67 ir kt.
11. *Jaunimas*, 1911, Nr. 10, p. 6.
12. J. Keller. Katolicyzm jako religija i ideologija. – Warszawa: Iskry, 1979, p. 112–115.
13. M. Kuprevičius. Dėl R.- Katalikų bažnyčios reformos // *Pasiuntinys*, 1912, Nr. 6, p. 171.
14. A. Ligeris. Kaip mums reikia laikytis priekų // *Apžvalga*, 1895, Nr. 6, p. 42.
15. A. Merkelis. Juozas Tumas Vaižgantas. Kaunas, 1934.
16. F. Meszksis. Manja litewska w kwestje tejeze. Warszawa, 1906, p. 46.
17. E. Pulat. Integrißsme. Pourrnai, 1969.
18. Redakcijos pratarė // *Naujoji srovė*, 1912, Nr. 1, p. 2–3.
19. Rykštė. Mūsų bajorai – lenkomanai. // *Tėvynės sargas*, 1898, Nr. 2, p. 8.
20. J. Skvireckas. Enciklika apie „modernistų doktrinas“ // *Draugija*, 1907, Nr. 11, p. 308.
21. I. Šlapelis. Religinis menas // *Naujoji srovė*, 1912, Nr. 1, p. 10.
22. S. Šultė. Filosofiniai modernizmo pagrindai // *Draugija*, 1911, Nr. 58. *Tėvynės Sargas*, 1899, Nr. 12, p. 82.
23. H. Vorgrimler. Naujasis teologijos žodynas. – Vilnius: Katalikų interneto tarnyba, 2003, p. 356.
24. H. Zielinski. O badaniach polskiej mysli politycznej // *Polska mysl polityczna XIX i XX wieku*. – Warszawa, 1975, t. 1, s. 22–24.